

SURİYE'NİN (ŞAM) OSMANLI HAKİMİYETİNDEKİ İDARİ YAPISI

Kenan Ziya TAŞ

Bu yazıda çok geniş bir bölge olan Suriye'nin, ki bu gün aynı adla anılan devletin dışında bir kaç müstakil devletin de, yer aldığı coğrafyanın Osmanlı hakimiyetindeki mülki idari bölünmesi hakkında genel bir giriş yapılması amaçlanmıştır. Bu sebeple ilk olarak idari yapının esasını teşkil eden coğrafi, beşerî ve tarihî gelişimi hakkında kısa bir bilgi verilecektir. Bu durumu müşahhaslaştırmak için ayrıca bir tablo ve harita son kısımda verilecektir.¹

Şam, antik coğrafyacıların Suriyesi'nin islâmlar devrindeki adıdır. Her ne kadar beyne'l-avâm bu isim Dimaşk şehrine veriliyorsa da asıl Şam Arapça'da kadimen Suriye denilen geniş kıt'anın ismi olup merkezi olan şehrin ismi ise Dimaşk'tır. Arapça imlâsında "sol" mânâsını ifade etmekle, Hicaz'a nisbeten "sağ" manasına mukabil bu isim yaygınlaşmıştır. Çeşitli devir ve kaynaklarda bölgeye Suriye, Şam, Bilâdî's-Şam, Arazî's-Şam, Hitatî's-Şam yahut Berriü's-Şam denilmektedir. Şam umumi bir ad olup Filistin'i de içine almaktadır. Şam kıta'sı Doğu Akdeniz'de sahiliden itibaren kuzeyden Anadolu ile, doğudan Cezire ve Berriü's-Şam denilen çölle, güneyden Arap yarımadası (Arap Çölü, Bâdiyetü'l-Arap) ve Kızıldeniz ile, güney-batıdan da Mısır ile çevrilidir. Kuzey sınırları itibari olup, tamamıyla kat'i ve muayyen değil ise de Iskenderun körfezi içinden Ayntab'ın üstünden geçerek Fırat vadisine kadar uzanan kavis şeklinde bir hat ile bu hudud belirlenir.²

Hız.Ömer ile Hız.Osman ve onlardan sonraki devirlerde müslümanların Şam hudutları, Antakya ile er-Reşid'in Avasımlı diye adlandırdığı diğer şehirlerdi. Başlıca şehirleri, Dimaşk, Halep, Menbiç, Hısn-ı Mansur, Malatya, Tarsus, Adana, Ayaş, Ayn-zarba, Antakya, Ayntab'dır.³ Müslümanlar bu şehirlerin arka taraflarında savaşmışlardır. Günümüzde Tarsus'un ötesinde savaşmışları gibi, Iskenderun ile Tarsus arasında Rumların kaleleri ve silahları vardı. Tıpkı günümüzde müslümanların uğradıkları kaleler ve

¹Tablodaki Bilgiler, Ş.Turan, "XII.Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İdari Taksimatı", *Atatürk Üniversitesi Yılığ*, Erzurum, 1962, s.201-232; M.Kunt, *Sancaktan Eyâlete*, İstanbul, 1978; T.Başar, *Osmanlı Eyalet Tevcihatı*, Ankara, 1977; T.Baykara, *Andaolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş*; O.Kılıç, *Osmanlı Devletinin İdari Taksimatı*; A.Akgündüz'ün *Osmanlı Kanunnameleri* adlı eserlerden istifade edilmiştir.

²Şemaseddin Sami, *Kamu's'l-A'lâm*, İstanbul, 1306, (tipkibasım)Ankara, 1996, C.IV, s.2824

³T.Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş*, Ankara, 1988, s.69

silahlıklar gibi. Bu şehirlerin halkları bazen buraları boşaltıyorlar ve korkudan Rum ülkesine kaçıyorlardı. Bazen de bu şehirlere ve kalelere getirilen Rum askerleri yerleştiriliyordu.⁴ Şam önceleri, Şam, Filistin ve Fenike diye üç kısım itibar edilirken, Halep'in gelişmesi ile, Halep, Dimaşk ve Filistin diye ayrıldı.

Şam'ın ehemmiyeti şundan gelmektedir. Barada suyu Anti-Lübnanların arasından çıktıktan sonra yağmuru az olan bu bölgede meşhur Guta vahasını teşkil eder ve sonra suları daha şarkta bulunan bataklık halindeki Ataybe gölünde kaybolur. Bu güzel bağ ve bahçe diyarı tabiatıyla çöl halindeki iç bölgenin kültür merkezini teşkil eder. Suriye içinden geçen şimal-cenup yolu üzerinde bulunan bu şehir, çevresinin aşırı zenginliği sayesinde, Şimali Suriye, el-Cezire, Arabistan ve Babilonya ile Akdeniz ve Mısır arasındaki ticarî münakeleyi daha şimal ve cenupta bulunan asıl yolların birleştiği yerlerden çekip kendine temerküz ettirebilmiştir.⁵ Osmanlı hükümdarlarının, mukaddes mahallerin hadimi sıfatıyla "hacc"a hususi bir kıymet izafe etmelerinden, hac yolu üzerinde bulunan Şam da bilhassa faydalandı. Büyük hac kervanları ülke ve şehre mühim gelir kaynağı teşkil ettiler. Osmanlı devletinde diğer islâm devletlerindeki benzer bir şekilde hac işlerini tanzin üzere mîr-hacık vazifesi tesis edilmişti. Bilindiği üzere islâm hükümdarları adına hacıları Mekke'ye götürmekle görevli olan kişiye emirü'l-hac denilirdi. Islâmiyette bu işle görevlendirilen ilk kişi birinci halife Hz.Ebubekir olmuştur. Halifeler bu işi kendilerinin göremediği zamanlarda yetenek ve becerilerine güvendikleri bir kişiyi görevlendirirlerdi. Emirü'l-hac olan kişinin görevi, hacı kervanlarını güven altında Mekke'ye götürüp getirmek, hac süresince güvenliğini sağlamakla birlikte, Mekke'de Arafat'da ve öteki kutsal yerlerde yapılacak dinî törenleri yönetmekti. Buralar Osmanlı hakimiyetine girmeden Memluk sultanından ayrı olarak Osmanlı padişahu da emirü'l-hac yolları. Daha sonra bu vazifeyi Mısır ve Şam eyâletini tasarruf edenler deruhde etmiştir. Bu vazifeye farklı birisinin de üstlendiği olurdu.⁶

Bölgenin tarihî devirler içinde beşeri yapısını da kısaca şu şekilde verebiliriz: Kadim zamanlarda Şam kıt'asının ahalisi Süryani, İbrani ve Fenikeli olarak eski Sami kavimlerinden. Daha sonra Rum veya Romalılarından da bir kısım insanlar gelip yerleşmiştir. Şimdiki halde hemen bütün ahalisi Arapça konuşur. Şam ahalisi bu haliyle müttehid olduğu halde din ve mezhepte pek müteferrik olup, her ne kadar büyük çoğunluğu müslüman ise de Cebel-i Lübnan'da ve şehir ve kasabalarda ve sair bazı taraflarda bulunan hristiyanlar Maruni, Rum, Süryani, Katolik, Protestan ve sair bir çok cemaate ayrılmıştır. Yine Cebel-i Lübnan ve Havran cihetinde Dürzi namıyla ve Cebel-i Nasıriye ismiyle diğer bir cemaat bulunur.⁷

Seçuklulardan Memluklara uzanan devrede Suriye'ye yerleşen Oğuz boyları iki koldan ilerlemiştir.

⁴el-Belâzuî, *Fütûhu'l-Buldan*, (Çev.Mustafa Fayda), Ankara, 1987, s.234

⁵R.Hartmann, "Şam", IA, C.XI, s.298

⁶O.Kılıç, *Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı Eyâlet ve Sancak Tevcihâtı*, Elâzığ, 1997, s.13, 28, 140

⁷Şemeseddin Sami, *Kamusü'l-A'lâm*, C.IV, s.2827

1-Bozoklar: Amik ovasından itibaren doğuya doğru Halep tarafına ve Asi ırmağı boyunca Hama-Humus ve Şam yöresine, bunlar daha çok Bayat, Avşar, Beğdilli ve Döğer boyuna mensup oymaklardır.

2-Üçoklar: Bunlar daha çok Lazkiye-TrablusŞam istikametinde Ensariye dağlarının batısında yerleşen Türk boylarıdır. Bunların en meşhurları Yüreğir, Yıva, Kınık, Bayındır, Salur ve Eymür boylarına bağlı oymaklardır. Bekaa vadisi, Lübnan dağları ve Golan tepeleri ileri zamanlarda Kafkasya'dan göçen Türk boyları yerleşimine sahne olmuştur. Suriye ile Anadolu arasında muhtelif tarihlerde karşılıklı Türk göçleri yaşanmıştır.⁸

Gazze'den Diyarbekir'e kadar uzanan Suriye kıtasında ve Suriye'ye komşu olan Güney ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde Ramazanoğulları ve Dulkadiroğulları gibi siyasi teşekkül kuramamış vaziyette yaşayan Türkmen toplulukları vardı. Bunlar ya mensup oldukları Oğuz boylarının adıyla anılıyorlar, ya da beylerinin adıyla tanınıyorlardı. Siyasi bir teşekkül kuramayan bu Türkmen toplulukları, kendilerine has bir göçebe hayat tarzı sürdürmekte olup, belli bölgelerde kesif olarak yaşıyorlar ve mevsime göre de bazen yer değiştiriyorlardı. Bunların başında bey denilen kişiler bulunuyordu. Bozok ve Üçok Oğuz kollarına mensup Afşarlar, Bozcalular, Doğancıoğulları, Döğerler, Gündüzoğulları, Inallular, Köpekoğulları, Özeroğulları, Sakalsızoğulları, Savcıoğulları ve Varsaklar Güneydoğu Anadolu'dan Şam'a kadar inen bölgeye yayılmış olarak yaşıyorlardı.⁹

Suriye kıtasında yaşayan Araplar, göçebe ve yerleşik hayat sürdürenler olarak ikiye ayrılırdı. Yerleşik hayat yaşayanlar şehir ve köy ahalisi olup, ziraat ve ticaret ile meşgul idiler. Devletten bekledikleri tek şey başlarına adil bir naib ve hukuka bağlı idarecilerin gönderilmesi idi. Göçebe hayat yaşayan araplar ise bütün Suriye kıtasına yayılmış durumda idiler. Pek çok aşiretler ve bu aşiretlerin de çeşitli kolları vardı. Bunların başlıcaları şunlardı: 1-Al-i Rabî'â: Bunlar Kahtanilerin Tayy kolundan olup Al-i Fazl, Al-i Murra ve Al-i Ali olmak üzere üç ana kola ayrılıyorlardı. Al-i Fazl, Hims'dan (Humus) Caber kalesine kadar olan yerde ve Rahbe havalisinde, Al-i Murra, Havran havalisinde, Al-i Ali ise Dimaşk ve çevresinde yaşıyorlardı. 2-Carm: Bunların yurdu Gazze ve Darum ile Kudüs'e kadar olan sahil bölgesi idi. Meşhur olan kollarından biri Cuzayma idi. 3-Sa'laba: Bunlar Suriye'den daha çok Mısır'a yakın olan bölgelerde yaşıyorlardı. 4-Zubayd: Asılları Yemen Araplarından olup Sarhad ve Dimaşk civarında yaşayan bir kolu vardı. 5-Bunlar arab-ı müsta'rabadan olup, Hims civarında yaşıyorlardı.¹⁰

Şam bölgesinin Osmanlı idaresine geçişi 1516'da Mercidâbık zaferinden sonradır¹¹. Memluk ordusunun Merc-i Dâbık mağlubiyetinden sonra, Şam hiç mukavemet göstermeden

⁸M.Kafalı, "Suriye Türkleri", Töre, Sayı 21-22 (1973); M.Şandır, "Suriye Türklüğü", Türk Yurdu, C.18, Sayı 133 (Eylül 1998), s.11

⁹K.Y.Koprıman, *Mısır Memlukları Tarihi*, Ankara, 1989, s.179-180

¹⁰K.Y.Koprıman, *Mısır Memlukları Tarihi*, s.181

¹¹Suriye'nin (Şam) Osmanlı hakimiyetine geçişi için bkz. İ.H.Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1983, C.II, s.292

Sultan Selim'e kapılarını açtı. Osmanlı sultanı, kendisine iltihak eden Memluklerin Dimaşk valisi Canbirdi el-Gazali'yi eski makamında bıraktı.

Osmanlılar Suriye'ye hakim olduktan sonra, buranın idarî statüsünü iki ayrı şekle ifrâğ etmiştir. Birincisi Mercidabık savaşının pişdâr kumandanı Karaca Ahmed Paşa'ya verilen Halep eyâletidir ve 1516 yılının Austos ayında tesis olunmuştur. Yani Halep Memluklardaki "niyabe"ye¹² tekâbü'l etmek üzere, bir vilâyet merkezi haline getirilmiş ve valileri mîr-i mirân yani beylerbeyi rütbesini haiz kabul edilmiştir. Ancak buna rağmen başlangıçta Halep eyâletinin, sancak ve kazalarıyla müstakil bir eyâlet gibi görmek zordur. İkincisi ise Eylül 1516'da ele geçen Şam, Yavuz'a iltihak eden, Memlukların Dimaşk valisi yani Şam naibi olan, Canberdi el-Gazali'yi eski makamında bırakmış ve Türk paşası Karaca Ahmet Paşa'ya bırakılan, Halep niyabesi dışında kendisine bütün Suriye bölgesinin idaresi verilmiştir. Bu durum Yavuz'un vefatına kadar devam etti, onun ölümünü müteakip onu istihlâf eden Kanuni'yi tanımadı. 1520'de Gazali, kendisini Melik Eşref adıyla sultan ilân etmiş ve isyana kalkışmıştır. Şehrin ulucamiinde istiklâlini ilân ettikten sonra içkaleyi ele geçirdi. Trablus ve Humus ve Hama da kendisine katıldı. Ancak Halep'i boş yere kuşatan asi, Dimaşk'a döndükten sonra Kanuni'nin üzerine gönderdiği kuvvetlere yenildi ve öldürüldü (1521). Şehrin mukadderâtı bu suretle kesinleşmiş oluyordu. Suriye bütünü ile bu zamandan itibaren bir kaç asır büyük tarihî hadiseler sahne olmadı. Esasen önceki asırlarda vukubulan devamlı mücadelelerle kuvvetten düşmüştü. Dimaşk artık Osmanlı saltanatının, üzerine gölgesini yaydığı, uçsuz bucaksız ülke topraklarının sadece mütevazi bir paşalık merkezi olarak kaldı. Hatta bu devre kadar umumiyetle taşımış olduğu Dimaşk tesmiye şekli, yerini, şehir için bugün hâlâ tercihen kullanılan, esasında bütün Suriye bölgesinin Arapça adlandırma şekli olan Şam'a terketti.¹³

Osmanlı hakimiyetinde girdiği ilk asır içinde, Suriye üç büyük paşalığa ayrılmış bulunuyordu. 1-Şam: Aralarında en mühimleri Kudüs, Gazze, Nablus, Sayda ve Beyrut olmak üzere on civarında sancağı vardı. 2-Trablus¹⁴: Bunun sancakları Hims, Hama, Selimiye ve Cebel idi. 3-Maraş. Bu paşalığa bağlanan Ayntab'ın istisnası ile bütün şimalî Suriye'yi içine alan Halep Paşalığı. Müteakip asır içinde Lübnan bölgesi için Sayda paşalığı

¹² Suriye'deki saltanat naibi olarak Dimaşk, Halep, Tarablus, Hama, Safed ve Kerek naiplikleri vardı. Bu naiplerden her birisi idari birliklerinde sultana niyâbet eder ve idarede sultanın temsilcisi itibar olunurdu. Kesin olarak kendilerinin yetkileri dahilinde olmayan meselelerde sultana veya naibine müracaat ederlerdi. Suriye'deki naipler naiplik bölgelerini iç ve dış tehlikelere karşı korumakla sorumlu oldukları için, sultan bunları şecaatleriyle ve idarecilikleriyle tanınmış ümeranın büyüklerinden seçerlerdi." K. Y. Koprman, "Memluklar", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul, 1989, C.VII, s.20

¹³ R. Hartmann, Şam, s.305-306

¹⁴ Şam eyâletine bağlı bu sancağı Mağrib'tekinden ayırmak için diğerine Trablus-garb buna da Trablus-Şam denilmiştir.

tesis edildi. Bu idarî taksimât esas hatları ile, XVIII.asır ortalarına, idarî merkezinin Sayda'dan Akkâ'ya nakline kadar, devam etmiştir.¹⁵

Her ne kadar Yavuz döneminde biri Osmanlı biri de Memluklu olmak üzere iki beylerbeyinin idaresinde iki ayrı eyâlet (Halep ve Şam), Şam bölgesinde görülyorsa da, Osmanlı devleti bu iki eyâleti tek eyâlet gibi itibar etmiştir. Kanuni'nin son yıllarına kadar devam eden bu statü içinde, yapılan sancak ve eyâlet tasniflerinde, Şam tamamen Osmanlı paşalarının ellerine geçinceye kadar "Eyâlet-i Arap" daha sonra ise "Eyâlet-i Şam" dendiğini söylemek mümkündür.¹⁶ Meselâ 1517'de hazırladığı kuvvetle muhtemel olan bir livâ tasnifinde Eyâlet-i Arap tabiri kullanılmış ve listede zikredilen Halep sancağının beği olarak Ahmed Bey muhtemelen Karaca Ahmed Paşa zikredilirken, Şam Gazali'ye aid bulunmasından mahlul olarak gösterilmiştir.¹⁷

Osmanlılar hakim oldukları diğer bölgelerde uyguladıkları usulü Ortadoğu'da da uyguladılar; yani bir eyâletten diğerine fazla değişmeyen, homojen bir yönetim kurdular. Buna göre üç kademeli bir yapı ortaya çıktı. İlk olarak eyâletler İstanbul tarafından sıkı bir hiyerarşiye göre atanan valiler tarafından yönetilirdi. İlke olarak eyâlet valilikleri, vezirlik ya da beylerbeylik görevlerinde bulunmuş, en üst düzeydeki üç tuğlu paşalara verilirdi. Sancaklar, sancak beylerinin (tek tuğlu) ya da beylerbeylerinin (çift tuğlu ve paşa ünvanlı) komutasındaydı. En önemli eyâletlerin valileri, en üst mevki olan sadrazamlığa yükselme şansına sahipti. Özellikle Mısır, daha seyrek olarak da Suriye valilerinin durumu böyleydi.

Hükümetin eyâletlerdeki ikinci temeli, kolluk güçleri (ocak) idi. Bunların çoğunluğunu 196 ortaya ayrılan, İstanbul'daki bir ağa (yeniçeriağası) tarafından yönetilen ve belli bir bölümü eyâletlerde görevlendirilmiş yeniçeriler oluşturuluyordu. Ama valilerin ellerinde yerel halktan toplanmış birlikler ve yedek kuvvetler (kapu halkı) de vardı. Bunların işlevi çoğunlukla yeniçerileri desteklemek, kimi zaman da onların gücüne karşı denge unsuru oluşturmaktı.

Eyâlet yönetiminin büyük ölçüde üzerine dayandığı son unsur ise, Osmanlı sultanlarının çok dikkat gösterdikleri adli teşkilattı. Adli hiyerarşinin tepesinde, şeyhülislâm ve Rumeli ile Anadolu kadıaskerleri bulunuyordu. Asya ve Mısır'ın eyâlet kadılarını Anadolu, Mairib ülkelerinin kadılarını Rumeli kadıaskeri tayine ediyordu.¹⁸ Bu yapılanmanın gereği olarak Şam'ın dört ilçe mahkemesi, bir de asıl mahkemesi vardı. Halep'te de öyleydi. İkinci kademededen yargıçlar, genellikle yerliler arasından atanıyordu.¹⁹

¹⁵H.Lammens, "Suriye", IA, C.XI, s.61

¹⁶"... sabıkan livâ-i mezburda (Adana) vâki' olan cevâmîsden ikişer para resm alınur imiş. Amma vilâyet-i Arab'da bazı yerlerde resm-i camus hiç alınmayub..." (BOA TD 177, s.1)

"vilâyet-i Arabistan'da şindiye değin resm-i camus bazı yerlerde üçer akça" BOA TD 454, s.2-10 ve 943/1536 tarihli BOA TD 3,s.1-4)

¹⁷A.Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri*, C.III, s.485; TSMA D.9772'deki liste

¹⁸A.Raymond, *Osmanlı Döneminde Arap Kentleri*, (Çev.a.Berktaş), İstanbul, 1995, s.3, 4, 7

¹⁹R.Mantran (yayın yönetmeni), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, İstanbul, 1992, çev.S.Tanilli), C.I, s.428-429

Böylece Osmanlı Devleti 16.yüzyıl sonunda, 1830'a kadar -uçlar dışında- hiç değişmeyecek bir coğrafi çerçeve içinde arap topraklarında istikrara kavuşmuştu.²⁰

Bu bilgiler çerçevesinde inceleme konusu olan Suriye (Şam) bölgesinde Canberdi Gazali isyanından sonra önce Halep ve Şam beylerbeyliği kuruldu. Daha sonra 1570'de Tarablus, ardından da 1614'de Sayda eyâletleri ilâve edildi. Sonra bu geri alınmış olmalı ki 1660'da Sayda yeniden eyalet yapıldı. Suriye bölgesinin bu idari teşkilâtı 18.yüzyıla kadar hiç değişmedi.²¹ İstanbul hükümeti Suriye ile daha ziyade buradan Mısır ve Arabistan'ı kontrol altında bulundurmak, saray ve savaş masrafları hususunda bölgenin vergilerinden faydalanmak için ilgilenmekteydi. Paşahıkları, paşalar doğrudan doğruya yalnızca mühim şehirler ile bunların civarlarını idare etmekteydiler. Ülkenin içi, sayı ve nüfuzları Memluklar devrinden beri artmış olan eski ikta sahiplerinin, yani bedevî, türkmen, mütevâli, dürzî ve nusayrî emirlerin elindeydi. Osmanlı hükümeti bunların kendi aralarında mütemadi, çarpışmalarına seyirci kalıyor, sadece vergilerin (mîrî) tahsilî ile ilgileniyordu. Bu sebeple ülkenin iktisadiyatı memlukler devrinde olduğu gibi daimî gerileme halinde idi. Mevkilerin istikrarsızlığı Osmanlı yüksek memurlarının servet sahibi olmak ihtiraslarını daha da artırdı. 180 yıllık bir devrede 133 paşa tayin olunmuştu.²²

Zikredilen bölgenin merkezi olan Şam ise aynı zamanda yine aynı adı taşıyan bir sancak merkeziydi. Üzerindeki muamelelerden, tarihini en eski olarak H.977 (1570) yılı olarak tarihlendirdiğimiz Maliyeden Müdevver Defterlerden 459 nolu deftere göre Şam Sancağı aşağıdaki nahiyelerden meydana geliyordu.

Şam Eyaleti Sancak ve Nahiyeleri:

Livâ-i Şam:

- 1-Nahiye-i Vadii'l-Acem
- 2- " Ferec
- 3- " Cebetü'l-âl
- 4- " Fara
- 5- " Zeydanî
- 6- " Vadii'l-Berde der Şam
- 7- " Korna der Şam
- 8- " Hammat der Şam
- 9- " Kerek-nuh der liva-i Şam
- 10- " Şevfü'l-Harrâdin der Şam
- 11- " Vadii'l-Neym der liva-i Şam
- 12- " Şevfü'l-Beyaz der Şam
- 13- " İklimü'l-Belân der liva-i Şam

²⁰A.Raymond, *Arap Kentleri*, s.2

²¹A.Raymond, *Arap Kentleri*, s.4; B.Masters, *DIA, C.XV*, s.245

²²H.Lammens, *Suriye*, s.61

- 14- " İklimü'l-Ziynet der liva-i Şam
- 15- " Şu'ara der liva-i Şam
- 16- " Beni Malikü'l-Eşraf tabi'-i Havran der liva-i Şam
- 17- " Beni Malikü's-Sadir tabi'-i Havran der liva-i Şam
- 18- " Beni Nişye
- 19- " Beni Kinâne
- 20- " Sador
- 21- " Holân-ı Garbî
- 22- " Holân-ı Şarkî
- 23- " Beni Mukalled
- 24- " Beni Cehim
- 25- " Beleniyye
- 26- " Beni Anke
- 27- " Beni el-â'şar
- 28- " Batih
- 29- " Beni Kilâb tabi'-i Havran der Şam
- 30- " Küffarân
- 31- " Beni Asiye
- 32- " Beni Sırma
- 33- " Beni Abdullah

Livâ-i Gazze:

1-Nahiye-i Remle

Livâ-i Nablus:

Livâ-i Safed:

1-Nahiye-i Cide ve Taberiye

2- " Tebeniyye ve Şaknif

3- " Akkâ

Livâ-i Tarablus:

1-Nahiye-i Irak

2- " Safita

3- " Antartus

4- " Betron

5- " Cebîl

6- " Mintara

7- " Küre

8- " Akar

9- " Fütuh-ı Beni Rihal

10- " Miar

Livâ-i Cebele:

- 1-Nahiye-i Cebele
- 2- " Belatnus
- 3- " Alike
- 4- " Kadmos
- 5- " Menika
- 6- " Kehf
- 7- " Havâbî
- 8- " Kaliat
- 9- " Lazkiye
- 10- " Cehyun
- 11- " Berzi
- 12- " Markab

Livâ-i Kuds-i Şerif

Livâ-i Aclun

Livâ-i Leccun

Livâ-i Hıms

1-Nahiye-i Hıms

Cemâat-i Sipahiyân-ı Türkmânân tâbi'-i Hıms

1- Nahiye-i Hısnü'Ekrâd

2- " Menasif

Sonuç olarak ilk Osmanlı teşkilâtında bu topraklar "Vilâyet-i Arap" diye anılan ve bu beylerbeyliğe dahil topraklardan Malatya ve Ayntab'ın Araplıkla hiç bir ilgisi olmamasına rağmen sadece fetih dönemi hatırasını yansıtır. Şam'ın Osmanlı idaresindeki durumunu gösteren tablodaki 1521 ve 1527 yıllarına ait ilk iki sütünde de görüleceği üzere, Anadolu'nun güney ve doğu kısımlarının içlerinde yer alan pek çok merkez, aynı idari yapıda toplanmıştır. Osmanlı ülkesindeki mülki idarenin, 1826 sonrasında bir çok gelişme gösterdiği, bu oluşumun, 1836'dan sonra daha da hızlandığı bilinmektedir. Dönemin devlet salnamelerinden de anlaşılacağı gibi, ülkede devamlı bir yeni oluşum vardır. Bazı yabancı uzmanların da etkilediği bu gelişmelerin sonucundan, 8.11.1864'te yeni idare-i vilâyet kanunu çıkmıştır. Kısaca belirtelim ki, bu kanun ülke gerçeklerinden çok, devrin Avrupalı uzmanlarının etkilerini yansıtıyordu. Yeni düzenlemelerin ülke gerçeğini tam olarak yansıttığı düşünülemez. Çünkü burada, Türkün menfaati değil, müstakbel hesaplar düşünülmüştür. Maraş'ın Halep'e bağlanmasının altındaki niyete de yansıdığı gibi, Cebel-i Lübnan Mutasarrıflığının bir bağımsız (yani doğrudan İstanbul'a bağlı) sancak olarak kuruluşu, Lübnan devletinin ortaya çıkışı ile noktalanır.²³ Kanun öncelikle Tuna ve Halep vilâyetlerinde dönemin iki namli idarecisi (Midhat ve A.Cevdet Paşalar) tarafından tatbik

²³T.Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, s.130-131

edildi. Bu arada Maraş yöresinin dahi Halep'e bağandığını belirtelim ki, sadece bu bile, yeni düzenlemedeki durumu gösterir. Ayrıca Osmanlı idaresinde hiç bir zaman geçmeyen "Suriye" adıyla bir vilâyet teşkili de dikkati çekiyor. Oysa bu vilâyetin kurulduğu alan Eskiden beri Şam diye anılırdı. Tanzimat sonrasında, Avrupa etkisi güçlenince, antik dönem adı olan Suriye, Dimaşk (Şam) dolaylarını içine alan vilâyete isim olacaktır.²⁴

Ortadoğu Türklüğünün sınırları, tarihi olarak, Türklerin Ortadoğu'da, islâm devleti bünyesinde mevâli-gülmân olarak görüldüğü sekizinci asrın ilk yıllarından 865'te Mısır'da Tolunoğullarından başlayarak I.Dünya Savaşı sonuna kadar süren kesintisiz Türk hakimiyeti dönemidir. Ortadoğu, bilinen tarihin tüm dönemlerinde aynı kaderi paylaşmıştır. Irak, Suriye, Filistin, Ürdün, Lübnan, gibi devletler I.Dünya Savaşı sonrasında oluşturulmuş suni devletlerdir. Tarihî dayanağı olmayan, milleti olmayan, sınırları içinde yaşayan halkların çoğunluğuna dayanmayan, kısacası, azınlıkların gayrimeşru yollarla iş başına gelerek yönettiği antidemokratik devletlerdir. Temel vasıfları meşruiyetleri olmayan yönetimler olmalarıdır.²⁵

²⁴T.Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, s. 25

²⁵M.Şandır, *Suriye Türklüğü*, s.9

Tablo: XVI. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıla Suriye'nin İdarı Yapısı

TSAM 9772 (1521)	TSMA 5246 (1527)	BOA MMD 459 1570	BOA MAD 563 (1568-74)	BOA KK 262 (1578-88)	BOA Cev.D 6095; BOA KK 266 (1631-32)	Sofyalı Ali Çavuş Kanunname (1653)	BOA KK 593 Mük. (1717-30)	BOA ARSK BOA NŞT (1700-40)
Şam	Şam	Şam	Şam	Şam	Kuds-i Şerif	Şam-ı Şerif	Kala-i Kerek	Şam
Gazze maa	Adana	Gazze	Kuds-i Şerif	Trablus (müstakim beylerbeyliği)	Gazze	Leccun	Kuds-i Şerif	Kala-i Kerek
Renle	Haleb	Nablus	Gazze	Safed	Safed ,Sayda ve Beyrut	Sayda	Gazze	Kuds-i Şerif
Kuds-i Şerif	Tarablus	Safed	Trablus	Kudüs	Nablus	Safed	Leccun	Gazze
Safed	Kuds-i Şerif ve Gazze	Trablus	Safed	Salt (ve) Aclun	(Cebel-i) Aclun	Gazze	Nablus	Leccun
Haleb	Hama ve Humus	Cebele	Nablus	Gazze	Leccun	Beyrut	-	Baalbek
Trablus	Hama ve Humus	Cebele	Nablus	Gazze	Leccun	Beyrut	-	Baalbek
Hama ve Humus	Anteb	Kuds-i Şerif	Aclun	Nablus	Tedmir	Kuds-i Şerif	-	-
Humus	Sis	Aclun Leccun	Kerek ve Şevbek	Leccun	Kerek-i Şevbek	Nablus	-	-
Ayntab	Sis	Aclun Leccun	Kerek ve Şevbek	Leccun	Kerek-i Şevbek	Nablus	-	-
Antakya	Tarsus	Humus	Leccun	Kerek ve Şevbek	-	Kerek ve Şevbek	-	-
Birecik	Nablus ve Safed	-	Humus	Cebele Trablusa ilhak olunmuştur	-	Aclun	-	-
Adana ve Çukurabad	Birecik	-	Tedmir	Tedmir	-	Tedmir	-	-
Tarsus	Deyr ve Rahbe	-	Salhat	Beyrut ve Sayda merfu'dur	-	-	-	-
Sis	Ekrad	-	Beyrut ve Sayda (sonradan ilave)	Humus (Trablusa tabi'dir	-	-	-	-
Divrii	Üzeyri	-	Cebele	-	-	-	-	-
Malatya	Salt (ve) Aclun	-	-	-	-	-	-	-
Kahta-Gerger Behisni ve Hısn-ı Mansur	-	-	-	-	-	-	-	-

Osmanlı Hâkimiyetinde Suriye(Şam)

